

УДК 378.14

АНАЛІЗ СИСТЕМ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Ульянова В. С.

У статті проаналізовано системи оцінювання професійної компетентності вчителів та виявлено критерії для перевірки її сформованості в учителів. Автор наголошує на тому, що сучасна освіта повинна готувати компетентних фахівців для роботи у світовому освітньому просторі, тому система оцінювання професійної компетентності повинна бути гнучкою, адаптованою до потреб швидкозмінних вимог до вчителів.

Ключові слова: професійна компетентність, учителі, система оцінювання, критерії.

В статье проанализированы системы оценивания профессиональной компетентности учителей и выявлены критерии для проверки ее сформированности у учителей. Автор отмечает, что современное образование должно готовить компетентных специалистов для работы в мировом образовательном пространстве, поэтому система оценивания профессиональной компетентности должна быть гибкой, адаптированной к быстро изменяющимся требованиям к учителям.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учителя, система оценивания, критерии.

The article gives analysis of assessment systems for evaluating professional teacher competence and reveals criteria for verifying its formation in teachers. The author maintains that modern education should prepare competent specialists for work in the global educational environment, therefore the assessment system of professional competence should be flexible and adapted to the needs of the changeable requirements to the teacher.

Key words: professional competence, teachers, assessment system, criteria.

Постановка проблеми. За оцінками фахівців, у XXI ст. визначальною конкурентною перевагою підприємств та організацій буде компетентність їх персоналу. У розвинених країнах добре розуміють зв'язок між конкурентоспроможністю економіки і рівнем національної системи освіти, тим самим спрямовуючи свої зусилля на розвиток цієї важливої галузі. Саме тому для багатьох країн світу ключовим питанням стало забезпечення високої якості вищої освіти.

Одним із найефективніших методів досягнення цієї мети є використання ідеології загального управління якістю (TQM) і заснованих на ній міжнародних стандартів ISO серії 9000 версії 2000 р. в галузі освіти. Майже 5 тис. навчальних закладів у всьому світі запровадили і сертифікували системи менеджменту якості (СМЯ) відповідно до цих стандартів. Україна поставила за мету інтеграцію до світової і європейської економічної системи. Для цього вона повинна мати адекватну систему вищої освіти, здатну відповідати сучасним вимогам глобалізації, жорсткій конкуренції, інформатизації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практична реалізація будь-яких реформ неможлива без теоретичного підґрунтя. Останнім часом проблемою отримання якісної об'єктивної інформації в галузі освітньої діяльності зацікавилися педагогічна спільнота, громадськість, фахівці й управлінці різних рівнів. Серед науковців та практиків, які працюють у сфері розробки цієї тематики, можна назвати Л. Збродську, Н. Крупеніну, Т. Лукіну, А. Орлова, С. Подмазіна, Г. Пономарьову, С. Шишова, М. Берещука, Г. Стадника, В. Некоса, К. Левківського, Ю. Сухарнікова, А. Хуторського.

Проблеми розроблення інноваційних технологій навчання розглянуто та проаналізовано такими вченими, як А. Алексюк, А. Андрющук, І. Богданов, М. Гринькова,

О. Зайцев, С. Заславська, Т. Ільїна, В. Козакова, О. Лавренко, Е. Лузик, П. Москаленко, П. Сікорський, М. Чошанов та ін.; використання багатобальної шкали оцінювання – В. Аванесов, В. Беспалько, П. Величко, М. Єрецький, В. Карпов, В. Козаков та ін.

Мета статті – проаналізувати системи оцінювання професійної компетентності вчителів, виявити критерії сформованості професійної компетентності вчителів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта повинна готувати компетентних фахівців для роботи у світовому освітньому просторі. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні як учасниці євроінтеграційних процесів повинна увібрати в себе загальносвітові тенденції трансформації цілей сучасної вищої освіти, що в багатьох розвинених країнах стали прискорювачами економічного зростання, сприяли задоволенню потреб, що зростали, і розкриттю творчого потенціалу особистості, забезпечили впровадження нових інформаційних технологій. На сьогодні українська освіта певною мірою відстає з питань упровадження передових цілей, закономірностей, принципів технологій, що характеризують загальносвітовий освітній простір. Одним з пояснень цього факту може бути те, що процес реформування вітчизняної вищої школи стримується через застосування закладами освіти старих методів управління, недостатнього використання організаційних інновацій і прогресивних форм менеджменту, що базуються на принципах загального управління якістю (TQM). Це, у свою чергу, пояснюється недостатністю необхідних методичних рекомендацій і наукових розробок з упровадження систем управління якістю у вищій школі, відсутністю спеціальних концептуальних моделей якості підготовки випускника ВНЗ, які зважають на специфіку цієї галузі.

Саме зараз проблема підвищення якості освіти стоїть на першому місці, адже випускники – це майбутнє нашої країни, тому розробка і впровадження СМЯ є одним з найбільш актуальних питань і розпочати необхідно саме з нормативного і методичного забезпечення, оскільки це дозволить забезпечити стабільний випуск компетентних фахівців, свідомих членів суспільства, забезпечить поліпшення в структурі управління, підвищить продуктивність, оптимізує витрати, зміцнить імідж та посилить позиції вітчизняних ВНЗ на європейському ринку освітніх послуг.

Світовий досвід. На початку 90-х років ХХ ст., у першу чергу в США і Японії [2], почала застосовуватися методологія TQM в галузі вищої освіти. Сотні університетів розвинених країн світу – США, Канади, Італії, Франції, Великої Британії, Іспанії, Нідерландів, Австралії і багато інших, а також країн, що розвиваються, – Кореї, Малайзії, Тайваню, Польщі, Словенії і тому подібне, розпочали активно запроваджувати принципи TQM у свою діяльність. Результатом цього стало підвищення успішності студентів, поліпшення якості навчальних програм, розширення залучення викладацького складу і персоналу ВНЗ до зростання попиту на випускників [6]. 1990 р. 78 американських інститутів повідомили, що вони вивчають і намагаються впровадити принципи TQM. Через три роки їх вже було більше 180, а 1994 р. понад 200 американських університетів у тій або іншій формі використовували принципи підвищення якості TQM. Серед американських університетів, що досягли суттєвого прогресу завдяки впровадженню принципів TQM, були такі ВНЗ, як Орегонський, Делаварський, Вірджинійський, Арізона, Чикаго, Мерілендський, Рочестерський тощо.

Аналіз аналогічної практики у Великій Британії в середині 90-х років ХХ ст. засвідчив, що її університети порівняно з американськими виявилися гнучкішими щодо впровадження інновацій. Найбільших успіхів відносно впровадження принципів TQM досягли університети Астона, Лідса, Уолверхемптона, Ольстера, Ньюкасла тощо.

Гідним уваги в галузі вищої освіти є досвід Російської Федерації, оскільки процеси, що відбувалися останніми роками в російській вищій школі, значною мірою були властиві і українській освітній галузі.

Як зазначає І. Ільїнський [4], якість вищої освіти в РФ знижується. У той же час конкуренція на ринку освітніх послуг загострюється, і це може спонукати російські ВНЗ шукати шляхи для підвищення якості підготовки випускників. Проблема якості освіти знайшла відображення в "Концепції модернізації російської освіти на період до 2010 року". Російські спеціалісти в галузі вищої освіти шукають шляхи її подальшого розвитку, уважно вивчають світовий досвід, зокрема, впровадження принципів TQM, стандартів ISO 9000 і моделей ділової досконалості. У праці Є. Рузаєва, С. Погребняка [8] наведено приклад упровадження в 1999 р. системи менеджменту якості в політехнічному університеті Томська, що наприкінці 2001 р. була

сертифікована на відповідність стандарту ISO 9001. Запропонована модель системи оцінювання якості освітнього процесу на основі системного і процесного підходів. Ще одним прикладом побудови системи якості у ВНЗ є досвід Тульського державного університету [7]. Система охоплює життєвий цикл підготовки фахівців, який складається з восьми стадій.

На сьогодні в Україні налічується приблизно 1000 ВНЗ, серед яких 18 % університетів, 7 % академій, 10 % інститутів, 15 % коледжів, 30 % технікумів, 20 % училищ усіх форм власності. Відповідно до ст. 22 Закону України "Про вищу освіту" [3] основною метою діяльності ВНЗ є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України. Головні завдання ВНЗ – це здійснення освітньої діяльності, що відповідає стандартам вищої освіти, наукової та науково-технічної, творчої, художньої, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності, підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, а також забезпечення культурного і духовного розвитку особи, виконання державного замовлення і угод на підготовку фахівців, вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників.

Держава організовує і контролює процес якісної підготовки фахівців шляхом комплексного оцінювання ВНЗ, використовуючи процедури ліцензування освітньої діяльності, акредитації напрямів, спеціальностей і ВНЗ загалом, державній атестації випускників.

Практика свідчить, що заходи, пов'язані з державною акредитацією, не є достатніми, оскільки навіть виконання ВНЗ усіх вимог законодавства і Державного стандарту освіти (ДСО) не гарантують високої якості освіти і, по суті, є мінімальними орієнтирами, що забезпечують передачу студентам певних об'ємів інформації і знань. У той же час зростання конкуренції на ринку послуг вищої освіти як між державними і комерційними ВНЗ, так і між українськими та іноземними закладами, а також низка негативних чинників, пов'язаних зі скороченням кількості абітурієнтів (загальна кількість набору, що ліцензується, 502 тис. абітурієнтів, причому на сьогодні в Україні народжуваність не перевищує 400 тис. на рік), змушує ВНЗ шукати нові шляхи підвищення якості вищої освіти та підготовки випускників [1].

Вимоги до нормативного забезпечення діяльності СМЯ. Аналіз і порівняння вимог, які повинен виконати ВНЗ в ході акредитації і ліцензування, свідчить про їх схожість з принципами TQM і стандартами ISO 9000, насамперед, орієнтацією на потребу суспільства й інших зацікавлених сторін, необхідністю підготовки висококваліфікованих кадрів, організацією процесу набору, працевлаштування студентів тощо. У цьому сенсі система якості на основі принципів TQM є ефективним інструментом для досягнення мети і головних завдань діяльності ВНЗ, а також успішного проходження процедур ліцензування і акредитації. Таким чином, якщо ВНЗ ставить за мету досягнення високого рівня якості підготовки випускників за допомогою розробки, впровадження і сертифікації власної системи якості, то вимоги до системи управління якістю, встановлені в ДСТУ ISO 9001:2001, є невід'ємними та обов'язковими для виконання.

Відповідно до положень ISO 9000 кожна освітня організація самостійно визначає обсяг необхідної документації. При цьому, виходячи з великого загального обсягу необхідної документації і визначених ВНЗ пріоритетів, доцільно зосередити увагу на детальнішій розробці окремих документів, що сприятимуть досягненню відповідності вимогам законодавства, задоволенню потреб всіх зацікавлених сторін, забезпеченню високої якості підготовки випускників.

Для цього необхідно визначити, які саме документи відображатимуть інтерес для тих, хто їх використовує в своїй роботі. До них можна віднести керівництво, професорсько-викладацький склад, співробітників ВНЗ, представників органів державної і суспільної акредитації, а також представників органів сертифікації систем якості. По суті, загальні вимоги до документації ВНЗ з боку її "споживачів" потрібно трансформувати в перелік конкретних документів, визначаючи при цьому їх рейтинг, тобто важливість.

Для визначення сформованості професійної компетентності вчителів ми пропонуємо проводити моніторинг діяльності роботи вчителів за такими критеріями (див. табл.).

тивного забезпечення. Використовувати у ВНЗ запропонований в ISO 9001:2000 підхід відносно розробки нормативних документів з урахуванням відповідної специфіки. Нормативне забезпечення ВНЗ повинне бути гнучким, адаптованим до потреб швидкозмінної ситуації, а також таким, що дозволить не лише відповідати висунутим вимогам, але і сприяти стійкому економічному розвитку ВНЗ.

Література

1. Віткін Л. Візьміться за впровадження міжнародної системи якості стандарту 150 9000 / Л. Віткін Л. // Синергия. – № 1 (5). – С. 8–11.
2. Джордж С. TQM Всеобщее управление качеством / С. Джордж, А. Ваймерскірх. – СПб., 2002. – 252 с.
3. Закон України "Про вищу освіту" від 17 січня 2002 року № 2984 – ІП.
4. Ильинский И. Качество – ядро образовательного процесса / И. Ильинский // Стандарты и качество. – 2002. – № 4. – С. 22–24.
5. Положення про визначення рейтингу викладачів та кафедр за результатами наукової, методичної та організаційної роботи комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради / уклад.: А. А. Харківська, К. А. Дмитренко, К. Г. Ткаченко ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Харків, 2012. – 7 с.
6. Подсыпанина Т. Эффективность и качество бизнес-образования / Т. Подсыпанина // Бизнес-образование. – 2003. – № 1 (14). – С. 184–195.
7. Томский политехнический институт: система менеджмента качества / Е. Рузаев, С. Погребняк, А. Клеников и др. // Стандарты и качество. – 2002. – № 4. – С. 61–63.
8. Спиридонов Я. Разработка модели системы качества ВУЗ / Я. Спиридонов, Е. Савина // Стандарты и качество. – 2002. – № 4. – С. 46, 47.